

BATICILAŞMANIN TİYATROYA ETKİSİ: ŞAİR EVLENMESİ VE VATAN YAHUT SİLİSTRE ÖRNEĞİ

Çağla Ekiztaş

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Batıcılışma girişimiyle Türk Tiyatrosunun toplum için aracı olduğu görülmektedir. Tanzimat Döneminin etkisi ile yenilikler yapılmıştır ve geleneksel oyunlarımızın yerine yeniliklere dayalı tiyatronun aldığı görülmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde Osmanlı'da Batıcılışma'nın, tiyatronun üzerinde durulmuştur. Geleneksel tiyatromuzdaki Meddah, Karagöz ve Ortaoyunu açıklanmıştır sonrasında ise Modern tiyatronun Batıcılışma etkisi ile ortaya çıkan İbrahim Şinasi'nin, Şair Evlenmesi ve Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistre'si bu çalışmada incelenecektir. İbrahim Şinasi'nin yazdığı Şair Evlenmesi ilk Türk tiyatro eseri olmuştur. Tercüman-ı Ahval Gazetesinde yayımlanmıştır. Şair Evlenmesi'nde görücü usulü evlenme konu edilmiştir. Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistre oyunu incelenmektedir, Türk Tiyatrosunun ilk sahnelenen oyunudur. Eserin konusu olarak vatan sevgisi işlenmiştir. Bu çalışmada nitel içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Batıcılışma etkisi ile tiyatrodaki ilk yazılan eser Şair Evlenmesi ile ilk sahnelenen oyun Vatan Yahut Silistre incelenmiştir.

Osmanlı'da Batıcılışma Süreci

Osmanlı Devleti, 18. yüzyıldan daha öncesinde Batı'dan faydalanmaktadır. Örneğin 1453'te İstanbul'un fethinde toprakların dökümünde Macar ustalarının tekniğinden yararlanılmıştır. III. Selim döneminde bilinçli olarak Batıcılışma eğilimi görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu zorunluktan dolayı Batıya yöneldiği görülmüştür. Batı, Osmanlı'dan sürekli reform yapmasını beklemektedir. Batıcılışmanın, sorunlara çözüm bulacağı

düşünülmektedir fakat dışarıdan gelen zorlamalar karşımıza çıkmaktadır.¹ Osmanlı'nın çoğu sorunu Küçük Kaynarca Atlaşması'ndan geldiği görülmüş, Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım, Rusya'nın egemenliğine girmiştir ve Osmanlı, Müslüman olan ülkeyi kaybetmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Batı karşısında Doğu'nun savunucusu olmuştur fakat Batı'nın zenginliklerinin çoğalmasa ile Osmanlı'nın zayıfladığı görülmüştür. 18. Yüzyılın sonlarına doğru Batı, Endüstri Devrimi ve Fransız Devrimi gibi toplumsal olaylar yaşamış Osmanlı'da yeni bir rol kazanmak ve devamlılığını sürdürmek istemektedir. Fransız Devrimi ile Batı'nın bölündüğü görülmekte, Osmanlı Devleti de bundan yararlanmak istemektedir. Batıcılığa uğraşları, ilk başta Batılı bir devlet bulunmasını gerektirmektedir ve Osmanlı, Batılı bir devlet ile anlaşma sağlamasının gerektiğinin farkında olmuştur. III. Selim'in düşüncesi ile Fransa'yla ilişkilerini ilerleterek söz sahibi olmak istemektedir böylelikle yeni bir düzenli ordu ihtiyacı vardır. Yeniçeri Ocakları kaldırılacak ve Nizam-ı Cedit ordusu kurulacaktır.² 1974 yılında Nizam-ı Cedit ordusunun kurulmuş olduğu açıklanmıştır.³ Osmanlı, Avrupa başkentlerine elçilikler göndermiş ve oradaki hayatı öğrenmişlerdir, sonrasında elçilerin yanına Avrupa dilini öğrenmeleri için gençleri göndermiştir.⁴ Nizam-ı Cedit ordusu ile eğitim kurumları açılmış, ders kitapları Fransızcadan çevrilmiş ve yenilik hareketleri, Napoleon'un Mısır'a asker çıkartmasına kadar devam etmiştir.⁵ Napoleon'un Mısır seferlerinin sonucunda Fransa ile ilişkilerin kesintiye uğradığı görülmektedir⁶ Nizam-ı Cedit hareketi, III. Selim'in öldürülmesiyle kesintiye uğradığı görülmektedir.⁷

II. Mahmut, tahta çıkmıştır ve 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmış, ordunun ve devlet kurumlarının yeni bir hal aldığı görülmüştür. Tanzimat'ın temelindeki izler oluşmuş sonrasında ise Osmanlı Devleti'nde Batıcılığa hızlanmıştır⁸. II. Mahmut, III. Selim'in icraatlarını geliştirmiştir.⁹ Batıcılığa sürecinin başlamasının önemli örneklerinden biri din ve devlet bölünmesi düşüncesidir.¹⁰ III. Selim döneminde Nizam-ı Cedit, Fransa üniformalarına

¹ Baykan Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2017, s. 137.

² Hacı Bayram Kaçmazoğlu, *"Türk Sosyoloji Tarihi-I"*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013, s. 67-71.

³ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: YKY, 2003, s. 97.

⁴ Berkes, a.g.e., s. 99.

⁵ Kaçmazoğlu, *"Türk Sosyoloji Tarihi-I"*, s. 72.

⁶ Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 123.

⁷ Kaçmazoğlu, *"Türk Sosyoloji Tarihi-I"*, s. 72.

⁸ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Kronik, 2019, s. 15.

⁹ Kaçmazoğlu, a.g.e., s. 73-74.

¹⁰ Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 145.

benzer bir üniforma giymektedir, II. Mahmut döneminde cüppelerin yerini mavi renkli ceketlerin aldığı görülmüştür.¹¹

Devlet memurları da fes, pantolon giyeceklerdir çünkü şalvarın, kavuğun yasaklandığı görülmektedir. Merkeziyetçilik sağlanmış, modern kurumlar kurulmuştur. Batı'nın orkestrası, tiyatrosu Osmanlı'da da görülmüştür. Batı'yı tanıyan bir nesil yetiştirilmeye çalışılmıştır. İngiltere, Osmanlı İmparatorluğunun yenileşmesi gerektiğini düşünmektedir ve padişah ikna edilerek Tanzimat ilan edilmiştir. Batı ülkelerin Osmanlı'dan faydalanmaya çalışması ile Osmanlı, önemli bir konumda görülmektedir fakat İngiltere, Osmanlı'nın Batı ile bu durumda olmasını istememektedir. Tanzimat Fermanı, Osmanlı padişahının yetkisini daraltmaktadır. Batılı devlet yanlıları ile diğer Batılı devlet yanlıları arasında da yeni bir çatışmanın varlığı görülmektedir. Osmanlı'da Batı'yı örnek alan yeni bir dönem vardır ve Batıcılışma sadece askeri ve teknik alanında değil siyasi alanda da görülecektir. Tanzimat, Avrupa şekilli yeni okulların açılmasını, yeni ordu düzenini, karma mahkemelerini ortaya çıkartmıştır. Avrupalıların, Osmanlı'ya güvenebileceği bir ortam hazırlanmaktadır. Tanzimat ile Hristiyan yurttaşlar bağımsızlaşma yoluna girmişlerdir. Tanzimat ile edebiyat, kıyafet, mimari değişiklikler görülmüştür.¹² Eski düzenin bozulmaya başlarken yeni düzenin hazırlandığı görülmüş, siyasetteki gibi olmasa da edebiyatında yenileşmeye başladığı görülmüştür.¹³ 1839'dan sonra eski ve yeni olarak ayrımlar ortaya çıkmış bunun sonucunda Batıcılışma belli bir aşamada kalmıştır. Tanzimat ile eşitlik, hürriyet düşünceleri yayılmaya çalışılmıştır, Müslüman ve Hristiyan halk hürriyet istemiştir fakat ikisinin ayrı hürriyet istemesi sıkıntı yaratmakta ve kabul edilirse Osmanlı'nın yıkılışı demektir, kabul edilmemesi ise Tanzimat düşüncesinin tersini oluşturmaktadır. Tanzimat hareketine uygun yenilikler 1856 yılında gerçekleşmiştir. Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı'nın iyileştirilmiş halidir. 1853 ve 1856 tarihleri arasında Kırım Savaşı vardır ve Abdülmecid döneminde Osmanlı, Batılı devletler ile başka bir Batılı devlete karşı birlikte hareket etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa devleti olarak görülmekte ve başka devletlere dayanarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Islahat Fermanı, Müslüman olmayanlar için askeri ve sivil okullarına yerleştirilme imkânı sağlamakta, Müslümanlar ile eşit vergileri verilmesi, eşit haklara sahip olunması gerektiği düşünülmektedir. Tanzimat Fermanı ile özel mülkiyet desteklenmiştir. Batıcılışma hareketleri Osmanlı'yı ekonomik olarak da etkilemiştir.¹⁴

¹¹ Berkes, a.g.e., s. 196-197.

¹² Kaçmazoğlu, "Türk Sosyoloji Tarihi-I", s. 74-78.

¹³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988, s. 79.

¹⁴ Kaçmazoğlu, "Türk Sosyoloji Tarihi-I", s. 78-82.

Osmanlı, Batıcı yeniliklerini sarayda başlatmıştır ve Osmanlı Devleti'nin kurumları ile çerçevesini oluşturmuştur. Batıcılışma siyasetinin, devlet siyaseti olduğu görülmektedir. Batı'nın mimari şekli göz önünde bulundurulmuş ve saraydan yallıya doğru bir geçiş gerçekleştirmiştir. Tercüme Odası, 1832 yılında kurulmuş ve Osmanlı'nın Batıcılışmasını sağlayan önemli bir kurum olmuştur. Osmanlı'nın çöküşünü durdurmak isteyen karşıt aydınlar vardır. Tercüme Odasından, Batıcılışma ile kurulan okullardan yetişmiş olan aydınlar Osmanlı'ya düşüncelerini aktarmaya çalışmaktadır. Karşıt aydınlar, Tanzimat bürokrasisini halktan uzak olmakla, Avrupa'ya hayranlıklarını eleştirirken Fransız düşünürlerden etkilenmiş ve İngilizlerin düşüncelerini önemsemişlerdir. 1870 yılından sonra Osmanlı'nın Almanya'ya yanaştığı görülmüştür. II. Abdülhamid, halifeliği Osmanlı'nın varlığını sürdürmesi ve göstermesi için kullanmıştır. 19. Yüzyılın sonlarında Batıcılışanların konuşmaları yarı Türkçe yarı Fransızca olduğu görülmektedir. Jön Türkler, yeniye savunmuş ve Batıcılışmayı savunmuşlardır.¹⁵

Osmanlı'nın Batıcılışma çabaları ile tiyatronun da etkilendiği görülmektedir. Bu çalışmada tiyatronun da Batıcılışma ekseninde farklılaştığı gösterilmektedir. Geleneksel tiyatromuzda olan Meddah, Karagöz, Ortaoyunu açıklanmış sonrasında modern tiyatronun ortaya çıkışı ile Şinasi'nin dönemin ilk tiyatro eseri olan *Şair Evlenmesi* ve Namık Kemal'in yayımlanan ilk tiyatro eseri *Vatan Yahut Silistre* incelenmiştir.

Geleneksel Tiyatro

Geleneksel tiyatro, bir toplumun değerlerini ortaya çıkaran, toplu bir şekilde yaratılan ve izlenen yani ortak değerlere sahip olan insan topluluklarında görülmektedir. Geleneksel tiyatrodaki oyunlar zaman içinde gerçek halini almış ve her nesil sonrasındaki nesle aktarmıştır. Geleneksel tiyatromuzda döneminin oyunları olan Meddah, Karagöz ve Ortaoyunu karşımıza çıkmaktadır.

Meddah gösterisini tek başına gerçekleştiren sahne sanatçısıdır, kendi oyunun yazarı, yönetmeni ve oyuncusudur. Meddah hikâyelerini yaşanmış önemli olaylardan, kendisinin gördüklerinden, destanlardan, tarihsel olaylardan oluşturabilmektedir. Meddah, çeşitli kaynaklardan aldıkları hikâyeleri bir araya getirmektedir. Meddahın hikayesi başlangıç, açıklama, hikâye ve bitiş olarak dört bölümden oluşmaktadır. Meddah sahne gösterilerinde konuşmasını, ses becerisini iyi bir şekilde kullanmalıdır. Meddah, sahnede şarkı söylemekte, taklitler yapmakta olup hem sesini hem de bedenini kullanarak seyircisini anlatımıyla hikâyelerin içine çekmektedir. Geleneksel tiyatrodaki

¹⁵ Kaçmazoğlu, a.g.e., s. 83-101.

Karagöz ve Ortaoyununda yapısal olarak oyundaki kişilerin karşıtlıklar ve tekrarların olması ile birbirine benzemektedir fakat meddahta daha farklı bir biçim söz konusudur.

Geleneksel gölge oyunu olan Karagöz'ün ilk başta Çin'de ve Hindistan'da ortaya çıktığı ile ilgili görüşler vardır. Mısır' da karşımıza çıkan gölge oyunları 16. yüzyılın başlarında Türklerin gölge yansıtma tekniğini kullandığı düşünülmektedir. Türk yaratıcılığı katılan bu gölge oyunu zamanla Osmanlı İmparatorluğu'nda görülmeye başlamıştır. Karagöz'ün bu halini almasındaki söylentilerden birisi ise Hacivat ve Karagöz'ün gerçek yaşayan kişiler olmasıdır. Karagöz, hayali denilen oynatıcısının bir göstergesidir. Karagöz'de Meddahta da karşımıza çıkan dört bölüm vardır ve mukaddime, muhavere, fasıl, bitişten oluşmaktadır. Karagöz, iki kişinin birbirleriyle olan yanlış anlamaları ile meddahtan ayrılmaktadır. Yan oyun kişilerinin kullanılması, tekerlemelerin, yanlış anlaşılmanın kullanılmasıyla Ortaoyunu ile benzerlikler göstermektedir.

Ortaoyunu, seyircinin ortasında oynanan, müziğe, dansa, taklitlere dayalı geleneksel tiyatro örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Karagözden farklı olarak canlı aktörler ile oynanmaktadır. Karagöz oyununda Hacivat ve Karagöz iki başat karakterdir. Ortaoyununda da Pişekâr ve Kavuklu başat karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Meddahta, Karagözde olan bölümler Ortaoyununda da öndeyiş, söyleşme, fasıl, bitiriş olarak dört bölümden oluşmaktadır. Halkın ortasında oynanan bu oyun hakkında benimsemesini sağlamakta ve herkesçe bilinmektedir.¹⁶ Geleneksel tiyatroumuzda seyirciler, sahneye ve kişilerle iç içedir ve bu durumda oyunun akışı sürekli bölünmektedir. Klasik Batı Tiyatrosunda bu durumun farklı olduğu görülmektedir.¹⁷

Modern Tiyatro

1839-1856 yılları arasında tiyatronun ülkemizde ortaya çıktığı görülmektedir. Genel hayata olan müdahalesi, yön vermesi ve gelecek nesillere de yol göstermesi açısından tiyatro en önemli yenilik olmuştur. Abdülmecid, 1840 yılında küçük saray tiyatrosu inşa ettirmiş ve piyesler, operalar, operetler oynanmıştır.

1844 senesinde itibaren yerli piyes yazılmaya başlanmıştır. 1860 yılında Hoca Naum, Ermeni artistlerinden kumpanya kurmuştur ve tiyatro ha-

¹⁶ Hasan Anıl Sepetci, "Halk Tiyatrosu Geleneğinde Göstergelerin İşlevi: Meddah, Karagöz, Ortaoyunu", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2022, s. 6-40.

¹⁷ Güliden Gözlem Küçük Arat, "Soyutlama Açısından Postmodern Edebiyat İle Meddah, Karagöz ve Ortaoyunun Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2007, s. 97.

reketinin yerlileştiği görülmüştür. Fakat Türk şivesi daha sahnede görülmemiştir. Hayrullah Efendi'nin "Hikaye-i İbrahim Paşa b İbrahim-i Gülşen-i yayınlanmamıştır. Yusuf Kamil Paşa "Telemaque" tercümesi, Batılı romanın ülkemizde görülmesidir. Paşa'nın tercümesinde ağır ve şarkılı bir dili vardır. Ahmed Münif Efendi'nin "Muhararat-ı Hikemiye" tercümesi de vardır. En önemlisi Şinasi'nin 1859 yılındaki şiir tercümeleridir. Tercüme-i Manzume adı altında yayınlanmıştır. Batılı şiirler ülkemizde görülmeye başlanmıştır. Yeninin izleri görülmeye başlanır. Şinasi, Tercüman-ı Ahval'de 1860 yılında Şair Evlenmesi'ni yayınlamıştır. İlk Türkçe piyes yazılmıştır. Batılı edebiyat dilimizde görülmüştür.¹⁸

Tiyatro bir araç için kullanılmıştır. Yenilikleri topluma benimsetmek için önemli bir araç olmuştur. Yazarlar, ideal tipler belirleyerek toplumda bir değişiklik yaratmaya da çalışmaktadırlar. Batıcılışmayı benimsetmeye çalışılmaktadır. Dönemin yazarları toplumdaki sorunlar eğilmektedir ve komedi ile bunu daha iyi yansıtabilmektedirler. Namık Kemal başta olarak yazarlar tiyatronun toplumdaki gücünün fazla olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu amaçla toplumu eğlendirirken düşündürmek önemli görülmektedir. Tanzimat Döneminde, Fransız etkisi görülmektedir. Ahmet Vefik Paşa, Molière uyarlaması yapmıştır. Batıcılışma ile tiyatro topluma yol gösteren bir hal almıştır.

Tanzimat'ın ilan edilmesinden sonra askeri alandaki yenilikler eğitim hayatına sonrasında gündelik yaşama yansımaktadır. Tanzimat döneminin aydınları toplumun yapıtaşı olan aileye odaklanmışlardır. Görücü usulü evlilikler, kadın ve erkeğe yönelmişlerdir. Aile kurumunda bir bozulma yaşanmaya başlamıştır. Birey, Batıcılışmanın etkisini aile kurumuna yansıtmaktadır. Ailenin oluşturulmasındaki geleneksel yapıdan gelen yanlışlar tiyatrodaki işlenmektedir. Kadın ve erkeğin aşkına karşı geleneksel düşünceler ele alınmıştır.

Batıcılışma ile birçok kavram hayatımıza girmiştir. Hürriyet kavramı o dönemin en önemli kavramından olmuştur. Fransız İhtilali'nin ve romantizmin etkisinde olan aydınlar hürriyet kavramının üzerinde durmuşlardır. II. Abdülhamid, 1878 yılında Rus savaşını öne sürerek tiyatro hayatını olumsuz etkilemiştir ve 1884 yılında Gedikpaşa tiyatrosunu yıktırıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra tiyatro canlanır.¹⁹

¹⁸ Tanpınar, 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, s. 148-150.

¹⁹ Tamer Temel, "Türk Modernleşmesinin Taşıyıcı Gücü:Tiyatro", *İdil*, 5/26, (2016), s. 1766-1772.

Fotoğraf-1: Gedikpaşa Tiyatrosu (1884)²⁰

Şinasi

İbrahim Şinasi, 1826 yılında İstanbul'da doğmuştur. Şinasi'ni babası Mehmet Ağa'dır. 1828 yılında Osmanlı-Rus Savaşı'nda şehit düşmüştür. Şinasi'ni annesi Esmâ Hanım'dır. Şinasi, ilk olarak sıbyan mektebinde sonrasında ise Fevziye okulunda eğitim almıştır. Tophane Mektubi Kalemî'nde çok genç yaşta çalışmaya başlamıştır. Tophane Mektubi Kalemî, Tanzimat'ın devlet adamları ve edebiyatçıların birçoğunu yetiştirmiştir. Orada çalışan İbrahim Efendi'den Arapça ve Farsça, Fransız fakat din değiştirdiği için adı Reşat olan topçu uzmanı Reşat'tan Fransızca dersleri almıştır. Şinasi, 20 yaşlarına yakın ilk şiirlerini kaleme almıştır. Mustafa Reşit Paşa'nın önerisi ve Saray'ında izin vermesiyle Paris'e maliye öğrenmeye gönderilmiştir. Dört yıl Paris'te kalmıştır. İstanbul'a döndükten sonra Maarif Meclisi'nde çalışmıştır. Reşit Paşa'nın ölümünden sonra gazeteciliğe başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1831 yılında çıkan Takvim-i Vekayi, ilk gazetedir. William Churchill'in Ceride-i Havadis'i es geçerse ilk özel gazeteyi Şinasi ve Agah Efendi çıkarmıştır. İlk özel gazete Tercüman-ı Ahval'dir ve yeniliklerinde habercisi olmuştur. Şinasi'nin Şair Evlenmesi oyunu burada yayımlanmıştır. Gazete 24. Sayısına ulaştığında Şinasi ayrılır ve Tasvir-i Efkâr gazetesini kurmuştur. Şinasi, Namık Kemal ve Recaizade Ekrem gibi gençlere milli edebiyatı öğretmiştir. Şinasi, 1865 yılında gazetesini Namık Kemal, Recaizade Ekrem ve Ebüzziya Tevfik'e bırakmıştır. Gazeteyi bıraktıktan sonra Şinasi, tekrar Paris'e gitmiştir ve orada dil çalışmalarına odaklanmıştır. 1867 yılında Paris'e kaçan Namık Kemal ve Ziya Paşa'ya mesafeli davranmıştır. İstanbul'a döner ve evinde basımevi kurmuştur. Şinasi basımevinde harfler kurmuştur ve sözlük yapmıştır. Harf-

²⁰ Ahmet Selim Koytak, "19. Yüzyılda İstanbul'da Osmanlı Makam Müziğinin Yapıldığı Mekanlar ve Batılılaşma'nın Bu Müzik Mekanları Üzerine Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2010, s. 97.

lerinden yararlanarak Divanı'nın ikinci baskını yapmıştır. Şinasi, son yıllarında kimseyle iletişime girmez ve el yazılarını ortadan kaldırmıştır. 13 Eylül 1871 yılında vefat etmiş ve Ayaşpaşa'ya gömülmüştür.²¹

Şair Evlenmesi

Tanzimat Edebiyat'ı öncesinde meddahlık, ortaoyunu, gölge oyunu bilinmektedir. Batı'da ise sahne oyunları MÖ 5. Yüzyıla kadar uzanmaktadır. 19. yüzyılda Batı'da dram, opera gelişmekteydi. 1840 yıllarında yazılmış olan fakat yayımlanmayan Hayrullah Efendi'nin Hikaye-i İbrahim Paşa ve İbrahim'i Gülşen-i oyun denemesi vardır. Bu deneme 1965 yıllarında ortaya çıktığı görülmüştür ve teknikten uzak ağır bir dille yazılmıştır. Şinasi, Tercüman-ı Ahval'in ikinci sayısından beşinci sayısına kadar Şair Evlenmesi oyununu yayımlamıştır. Yayımlanan ilk tiyatro eseri, Şair Evlenmesi'dir. Şinasi, toplumdaki aracı usulü evlenmenin sorunlarını töre komedisi şeklinde ortaya çıkarmıştır. Şair Evlenmesi'nde bu durumu eleştirmiş ve rüşvet konusuna da değinmiştir. Şinasi, ortaoyunundan da yararlanmıştır. Şair Evlenmesi'nde Müştak karakteri yoğun duyguları olan ve şairliğe özenen birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebül-laklak-ül-enfi karakteri din adamlığı görevini doğru yapamamaktadır. Hikmet karakteri, sorunlar karşısında akıllı çözümler bulabilmektedir. Ziyba Dudu ve Habbe Kadın, yengedir. Batak Eşe ve Atak Köse, imamın söylediği her şeye harfiyen uyan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Şair Evlenmesi, olaylar bakımından dönemine ve sahne diline uygundur.²²

Batıcılışma etkisinin görülmesi ile Şair Evlenmesi'ndeki dönemin toplumsal olaylarına vurgu yaptığı görülmektedir bu durum tiyatro eserinin aşağıdaki alıntılar ile gösterilmektedir. Şinasi, dönemindeki görmeden evlenmeyi Şair Evlenmesi'nde işlemiştir. Topluma yön veren ailenin kişilerin kendi rızasında olması toplumu da derinden etkilemektedir. Toplumun çözülmesine de yol açmaktadır. Aile durumundaki bozulma toplumunda bozulmasına ön ayak olmaktadır. Tanzimat döneminde kadın-erkek ilişkilerine odaklanılmaktadır. Şinasi'de bu kadın-erkek ilişkisine yönelik ve görücü usulü evlilikleri komedi ile birleştirerek konu edinmiştir. Ailenin kurulmasındaki yanlışlar tiyatro eserinde karşımıza çıkmaktadır.

"Müştak Bey: Hele bu akşam güvey giriyorum ya... Bereket versin ki, bugün nikahım kıyıldı, yoksa aşk ile telaşımdan az kaldı nikahsız güvey girecektim.

Hikmet Efendi: Acayip!

²¹ Şinasi, *Şair Evlenmesi* İstanbul: Say Yayınları, 2014, s. 9-12.

²² Şinasi, a.g.e., s. 18-19.

Müştak Bey: Öyle ya... aşk ve muhabbetsiz evlenen geçinebilirse aşk olsun. Ya ben Kumru Hanım'ı neye alıyorum? Ancak sevgilim olduğu için... Ah, ama zavallı Kumrucuğumun karga suratlı büyük hemşiresi olmasa..."²³

"Müştak Bey: Bize engel olduğu şöyle dursun, çehre züğürdü(çirkin) olarak kırk beş yaşına kadar evlerde kaldığından akıl cihetiyle de iflasa çıkmış. Hasılı bir büyük kamburundan başka göze görünür bir şeyi yok. Ah, böyle bir baldızım olduğuna alem-den hicab ediyorum.

Hikmet Bey: Ne çare gülü seven dikenine katlanır.

Müştak Bey: Gel şunu sana vereyim be... Ama nikâhla ha! Geçinemeyecek ne varmış? Ya, o akıllanır, ya sen çıldırırsın."²⁴

"Habbe Kadın(Kumru Hanım'la kulak kulağa fısıldaştıktan sonra): Efendim, ağlamasının sebebini sordum, anladım. Öyle, zannettiğiniz gibi değilmiş.

Ebüllaklaka: Eyy, nasılmış?

Habbe Kadın: Ah, zavallı dertli tazecik! Evelli damat beye varamadım diye kahrından pek çok ağlamış. İşte boş yere döktüğü gözyaşlarına acıyıp da ona ağlıyormuş."²⁵

"Müştak Bey: Vay, evlenmezsem evvel istihareye yatmak (bir işi iyi ya da kötü olacağını anlamak üzere rüyaya yatmak) istiyordum, her nasılsa unutmuşum. Aman, aklımda iken varayım istihareye yatayım. Göreceğim rüyaları sonra sana tabir ettiririm.

Hikmet Efendi: Ya birbirlerinin ahvalini (hallerini) asla bilmeyerek ev bark olanların hali nasıl olur, Var, bundan kıyas eyle."²⁶

Şinasi, eserinde eski geleneklerinde üzerinde durmaktadır. Eski geleneklerde yine ailede sırasıyla evlenmenin olduğu görülmektedir. İlk başta büyük olanın evlenmesi sonrasında küçüğün evlenmesi görülmektedir. Toplumun körü körüne bağlı olduğu durumların aslında yanlış olabileceği düşüncesi vardır. Şinasi, eserin sonunda Müştak beyin sevdiği kızla evlenmesini göstermektedir ve eser mutlu son ile bitmektedir. Bu durum, Şinasi'nin aslında görücü usulü evlenmenin yanlış olduğunu, eleştirdiğini göstermektedir. Geleneklerimizde evlenirken olan yüz görümlülüğünü de alaya almaktadır. Şinasi, eski gelenekleri eleştirmektedir.

"Hikmet Efendi: Sakın Kumru Hanım'ın yerine onu sana verip de bir dek(hile) etmesinler, alem bu ya!.. Zira büyük dururken küçüğü kocaya vermek adet değildir.

Müştak Bey: Yok, bak, ben öyle latife istemem. Latife latif gerek."²⁷

²³ A.g.e., s. 31.

²⁴ A.g.e., s. 31-32.

²⁵ A.g.e., s. 45.

²⁶ A.g.e., s. 48.

²⁷ A.g.e., s. 32.

"Müştak Bey: Aman, sus. İşte kılavuzum Ziyba Dudu geliyor. Galiba benim Kumrucuğumu getiriyorlar. Haydi, sen selamlıkta(erkeklere ait kısımda) otur. Birazdan gene görüşürüz."²⁸

"Müştak Bey (kendi kendine): Şimdi benim Kumrucuğum kafesine girecek ha... Ah, bir kere kanadının altına girebilseydim... Fakat insan kısmının yediği bir yem vardır ya, adına para derler, eğer ondan isteyecek olursa mesela... Ey ne olmuş?.. Ben de elimden geleni esirgemem ya... Verebileceğim şey çok mu? Topu bir teselli... Bir de yüzgörümlülüğünü nasıl etmeli* Adam sen de, o da kolay... Şöyle birkaç beyit veriveririm vesselam...

Şarkı

Bir Kumru'sun sen tab'a muvafık

Yapsam yuvanı sinemde layık

Can ü gönülünden ben oldum aşık

Yapsam yuvanı sinemde layık

Benim gibi fakir bir şairin vereceği yüzgörümlülüğü bu kadar olur..."²⁹

"Ziyba Dudu: Efendim bu kızı mutlaka almalıdır.

Ebüllaklaka: Almalı ya! Almazsa, ırzına leke sürmüş demek olur. (mahalleliye)

Öyle değil mi, komşular?

Mahalleli: Hay hay!

Müştak Bey: Alamam, efendim. Bunda bir yanlışlık var. Zira bana nikâh ettiğiniz kız bu kız değildir. Bunun küçüğüdür. Ben onu isterim.

Ebüllaklaka: Hayır, sana nikâh ettiğim büyük kızdır.

Müştak Bey: Değildir."³⁰

Şinasi, rüşvet konusunu işlemiştir. Geleneksel dönemde din adamı olan Ebül-laklak-ül-enfi karakteri, din adamlığı görevini doğru şekilde yapmaktadır. Doğru olmayı, dürüst olmayı kendine ilke edinmesi gereken ve toplumdaki insanların din adamlarının sözüne güvendiği durumda rüşvet alması bozulan toplum yapısını göstermektedir. Rüşvet alarak lafları çevirdiği görülmektedir.

"Ebüllaklaka: (müştak Bey'i göstererek) Vay, sen şunun gibi bir kabahatliye sehabet(koruyorsun) ediyorsun ha?.. Rıza-yi kabahat aynı kabahattir(bir suçun yapılmasına göz yummak o suçu yapmakla birdir). Sen de onun gibi cezaya müstahaksın.

Hikmet Efendi: Aman efendim, ben kendi kabahatimi anladım, ama onun kabahati noluyor anlamadım.

²⁸ A.g.e., s. 32.

²⁹ A.g.e., s. 34.

³⁰ A.g.e., s. 38-39.

Ebüllaklaka: Daha ne olsun? Kendisine nikah ettim kızı istemiyor da onun küçüğünü istiyor. Bu ne demektir?

Hikmet Efendi: Efendim gazablanmayınız(kızmayınız). (gizlice bir para kesesi göstererek) Küçük kızı senden isteriz.

Batak Ese: Efendi, nedir o? Rüşvet mi alıyorsunuz?

Ebüllaklaka: (batak Ese'ye) Ben öyle bir şey mi kabul ederim? İstemem. (Gizlice Hikmet Efendi'ye) Yan cebime ko. (Hikmet Efendi keseyi onun yan cebine koyar.)

Atak Köse: Gizlice yan cebime ko mu diyorsunuz?

Ebüllaklaka: Hayır. Yan canibimde(tarafımda) durma git, diyorum. Ta ki, benden şüphelenmeyesiniz.”³¹

“Ebüllaklaka: Böyle kibarene, yoluyla meramınızı ifade buyuruşunuzdan gönlümdeki hiddet gitti de yerine merhamet geldi. (mahalleliye) Yahu, mahalleli! Ben bu işte bir başka türlü hakkaniyet (haklılık) görmeye başladım. Zira, sonradan hatırıma bir şey geldi.

Mahalleli: Nedir o?

Ebüllaklaka: Kani(hani), nihakını kıydığım hanım büyük kızdır diye deminden ikrar(söyleme) etmiştim ya...

Mahalleli: Öyle ya!

Ebüllaklaka: Fakat büyük kız demekten muradım, yaşa büyük değildir, boyda büyük demek manasındadır. Zira büyük kız, kırk yaşını geçmiş olduğu halde damat beyin dengi olamaz. İşte benim bildiğim bu kadardır. Her bir zamanda ve bir mekanda böyle, doğrucasına şahadet ederim.”³²

Şinasi, körü körüne inanan insanları konu edinmiştir. İnsanlar özgür değil başkalarının sözlerine bağımlı hale gelmiştir. Akıllı, sorgulayan bir şekilde düşünülmemektedir. Bu durumun toplumda daha fazla kötü duruma yol açacağı ortadadır. Bireyler özgür, sorgulayıcı, kendi iradi ile hareket eden kişiler olmalıdır.

“Ebüllaklaka: Bana danışsanız her şeyden evvel edepsiz ilamını (mahallenin ahlakını bozduğuna dair hüküm) alalım da bir daha mahallede oturtmayalım. Artık istemeyiz.

Mahalleli: İstemeyiz.

Atak Köse (Arkasında küfe ve bir elinde kürek ve bir elinde süpürge ile): İstemeyiz.

Hikmet Efendi (Dahi Atak Köse'nin arkasından yetişerek): Ne istemiyorsunuz?

Atak Köse: Ben ne bileyim! Mahalleli istemeyiz diyor, ben de öyle diyorum. Elbette onların böyle demelerinde hakkı vardır.”³³

³¹ A.g.e., s. 42.

³² A.g.e., s. 43

³³ A.g.e., s. 40-41

Namık Kemal

Namık Kemal'in asıl ismi Mehmet Kemal'dir ve 21 Aralık 1840 tarihinde Tekirdağ'da doğmuştur.³⁴ Namık Kemal'in babası Mustafa Asım Bey, I. Abdülhamid'in münevver-cimbaşıdır. Annesi Fatma Zehra Hanım, kültürlü bir kadındır. Aile, 1846'da Afyon'a gitmiştir ve Buhâralı Hacı Abdülvahid Efendi ile tanışmış, birçok dil bildiği için Namık Kemal ondan ders almıştır. İstanbul'a taşınmış, Beyazıt Rüşdiyesi'nde eğitime başlamış daha sonrasında ise Valide Mektebi'ne gönderilmiştir. 1853'de dedesi Kars'a atanmıştır ve burada özel dersler almış, şiir denemeleri yazmıştır. 1854'te İstanbul, 1855'te Sofya'ya dedesinin atanması ile taşınmıştır. Arapça, Farsça yazı derslerine katılmıştır. Niş kadısının kızı Nesîme Hanım ile evlendi ve Feride, Ulviye, Ali Ekrem(Bolayır) adında çocukları oldu. 1857'de İstanbul'a dönmüştür. Tercüme Odası'na memur olarak atanmıştır. Fransızca öğrenmiştir. 1862'de Şinasi ile tanışmış, Namık Kemal'in kültürel gelişmesine katkı sağlayan, Batı fikirlerine yönelmesini sağlamıştır. Tasvir-i Efkâr gazetesinde yazar olmuştur. 1865 yılında Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne katılmıştır. Şark Meselesi adlı makalesinden sonra basında sansür uygulaması yürürlüğe girmiştir. Cemiyet'i öğrenen hükümet Namık Kemal'i Erzurum vali yardımcılığına sürgüne göndermiştir. Mustafa Fâzıl Paşa ve Fransız elçiliğinin desteğiyle Ziya Paşa ve Ali Suavi ile birlikte Paris'e kaçtılar, Muhbir'i burada çıkarmışlardır. Fransız hükümeti Fransa'yı terk etmelerini istemiştir ve 1868'de Londra'da Hürriyet gazetesini çıkarmışlardır. Mustafa Fazıl Paşa'nın yardımının bitmesi ile Cenevre'ye sonrasında Viyana'ya gitmişti, 1871'de İstanbul'a çağırıldığı için dönmüştür. 187'de Ebüziyyâ Tevfik'le beraber İbret gazetesini çıkardılar ve ilk gülmece gazetesi Diyojen'i de yeniden yazmıştır. Bir makale yüzünden gazete dört aylığına kapatılmış ve Namık Kemal, Gelibolu'ya sürülmüş, sürgünden döndükten sonra İbret gazetesinin başına geçmiştir. Vatan, 1 Nisan 1873 yılında Güllü Agop tiyatrosunda oynanmıştır. 5 Nisan'da gazete tamamen kapanmıştır ve Magosa kalesine sürgüne gönderilmiştir. Yazarlığı için çok faydalı olmuştur çünkü Akif Bey, Gülnihâl, Zavallı Çocuk, Kara bela'yı burada yazmıştır. 28 ay sonra İstanbul'a dönmüştür. II. Abdülhamid, 77-78 yıllarında Rus savaşını bahane etmiştir ve meclisi kapatmıştır. Namık Kemal, Midilli'ye sürgün edilmiştir. 84'te Rodos'a atandı ve Osmanlı Tarihini kaleme almıştır ve birden fazla okul açılmasını sağlamıştır. Üç yıl sonra Sakız'a atanmış ve zatürreeye yakalandığı için vefat etmiştir. Padişah'ın izni ile daha sonra Gelibolu'ya getirilmiş ve Tevfik Fikret'in yaptığı la-hide yerleştirilmiştir.

Namık Kemal, vatan şairidir. Osmanlı Devleti'ni kurtuluşu için Batılı dü-

³⁴ Gülay Sarıçoban. "Namık Kemal ve Hürriyet Fikri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.i 23/2(2019): 519. (erişim: 02.12.2022).

şüncelerin siyasal ve kültürel ortama dayandırılması gerektiğini düşünenlerden biri olmuştur. Tercüme Odası'na girdikten sonra Batılı kültürle ilgilenmiş ve siyasal görüşleri sanat ile yayma yolunu tercih etmiştir. Vatan, millet, hürriyet kavramlarına yönelmiştir. Aşık tipi yerine çağından sorumlu insan tipini benimsemiştir. Devletin kurtulmasında gerekli olan konuları yapıtlarında işlemektedir. Vatan sevgisi, vatan yolunda ilerleme teması işlenen tarihsel oyunları vardır. Tanzimat tiyatrosunda sık işlediği konulardan birisi de görücü usulü evlenmedir. Bunlar toplumu ilgilendiren konulardır. Fransız coşumculuğunun etkisinde kalmıştır.³⁵

Vatan Yahut Silistre

Silistre, Romanya sınırında, Tuna Irmağı'nın kıyısında olan Bulgaristan'da bir şehirdir. 1388 yılında Türkler tarafından ilik kez fethedilmiştir. Kırım Savaşı'nda Rus ordusu tarafından kuşatılmıştır. Ruslar, kayba uğradıkları için kuşatmaktan vazgeçmişlerdir. Namık Kemal, Vatan Yahut Silistre oyununu bu olaydan esinlenerek yazmıştır. Gerçek ad Vatan'dır. Sansür bu ada izin vermediği için Silistre adı ile oynanmıştır. Vatan Yahut Silistre olarak bilinmektedir.

Silistre kalesinin işgali üzerine gönüllülerin kaleye gitmesi ve İslam Bey-Zekiye aşkı bir arada anlatılmaktadır. Zekiye erkek kılığına girmiş ve İslam Bey'in arkasından kaleye gönüllü gitmiştir. Kahramanlık olayları olduktan sonra kale kurtarılmıştır ve Zekiye'nin ölmüş sandığının Miralay Sıdkı Bey'in babası olduğu öğrenilmiştir. Kale özgür olmuştur. Sevgililer ise birbirine kavuşmuştur.

Batılı anlamda biçim olarak sahne tekniğine uygun ilk tiyatro yapıtımız olmuştur. Coşumcu tiyatronun etkisi görülmektedir. İslam Bey, gözü keskin bir kahramandır. Zekiye, aşkı için her şeyi göze alan bir kızdır. Sıtkı Bey, ağırbaşlı bir komutandır. Oyunun dili yalındır. Oyun bir süre sonra Almancaya çevrilerek yayımlanmıştır.³⁶

Namık Kemal'in hürriyet, vatan sevgisi konularının yanı sıra kadın-erkek konusuna da eserinde yer verdiğini görmekteyiz. Tiyatro eserindeki alıntılar ile bu durum gösterilmektedir. Tanzimat dönemi tiyatrolarında kadının konumu dikkat çekmektedir. Kadın-erkek ilişkilerine odaklanılmıştır. Toplumun özgür olması kadın ve erkeğin bireysel özgürlüklerinin olması ile olmaktadır. Kadınlar daha dışa dönük olmaktadır. Kadının kamusal alanda yer almasıyla birlikte dışa dönük olması daha kolay olmaktadır. Bu durumda

³⁵ Namık Kemal, *Vatan Yahut Silistre*, İstanbul:Bordo Siyah, 2004, s. 5-15.

³⁶ A.g.e., s. 18-20.

kadın ve erkek eşitliği de değişecektir. Kadınların, erkek kılığında girmesi karşımıza çıkmaktadır. Kadın, sevdiği kişi için erkek kılığına girerek askere gitmektedir. Askere gitmesi ile kahraman bir kadın tipi karşımıza çıkmaktadır. Kadın hem cesur bir karakter hem de sevdiği kişinin peşinden gidecek kadar da ona âşık olarak karşımıza çıkmaktadır. Güçlü bir kadın tipi yine erkek üzerinden gösterilmektedir.

“Zekiye: Bu kadar zamandır ölüm acısına dayanıyorum. Olmadı... olmadı... yine olmadı. (İslam Bey’e seslenerek) İstedğin nedir? Ben kendi hâlimle uğraşıp duruyorum... Birden bire peri gibi önüme çıktın, beni kendimden aldın. Uyursam, düşümden sen! Uyanırsam, hayâlîm de sen! İnsan içinde olsam, gönlüm desen! Yalnız kalsam, karşımda sen! Daima sen! daima sen! Vücudumu mu istersin? İşte esiririm. Canımı mı istersin? Alda kurtulayım.”³⁷

“Zekiye[Pencerenin kenarından acı acı gülererek] — Beyi seven bir vakit ardından ayrılmazmış! Bak, söz söylerken vatandan başka bir şey düşünür mü? Bak, hiç hatırına gelir mi ki, burada bir zavallı var; kendisinden ayrılmayı canından ayrılmaktan beter biliyor da ayrılmamaya çâre bulamıyor! Seni seven bir vakit ardından ayrılmaz, öyle mi? İşte ben de ayrılmayacağım... Amma erkek değilmişim...Kim bilecek?”³⁸

“İslâm Bey: Ah! Mümkün değil... Allah İki Zekiye yaratmaz. Gözlerimde aksin nasıl ikileşiyor ben hâlâ ona şaşkınım. (Ellerini tutarak) Söyle... Söyle Allah aşkıma söyle... Yaralarımın bayıldığı zaman senin kucağında mı yattım? Buhran içinde iken gözümün önünde dâima dolaşan sen mi idin? Sen Zekiye’sin değil mi? Allah aşkıma kendini saklama! Sen vallahi Zekiye’sin. Eğer Zekiye değilsen ben mutlaka şehit olmuşum. Allah bana Zekiye kılığında bir melek göndermiş. Söyle, efter bir sevdiğin varsa onun başı için söyle, dünyada mıyım, cennette mi?

Zekiye — Dünyada bir sevdiğim var. O da sensin. Senin bâşm için Zekiye’yim. Senin Zekiyenim. Manastır’dan çıkarken “Beni seven ardımdan ayrılmaz” dediğini unuttun mu? Sesinin aksi hâlâ kulağımda, etkisi hâlâ yüreğimde duruyor.

İslam Bey — Şimdi seni bırakıp da buralara geldiğim için beni ayıplar mısın? Sen rabbimin onurunu, kadınlığımı, hanımlığımı benim için reddedersin, günde birkaç yoksullar dururken benim için bu gün bir lokma ekmeğe muhtaç olursun, kapında birkaç hizmetçi bulunurken benim için bugün bir yaralıya hizmetçilik edersin; ya ben nasıl edeyim de kendimi yoktan var eden Allah’ım için seni bırakmayayım. Bilir misin, bence vatan iman ile birliktedir. Vatanını sevmeyen Allah’ımı da sevmes...

Zekiye: Ah, sen vatanını düşündükçe ne kadar büyüyorsan; ben de seni düşündükçe gönlümde o kadar büyüklük görüyorum. Söyle! Bana böyle sözler söyle. San-ki işittikçe hayatım artıyor, artıyor da vücudumdan taşacak gibi oluyor. Gönlümde güller açılıyor. Düşüncemde güneşler doğuyor. Bu sözlerinin sayesinde ben de erkek oldum. Hem gönlüm giysimden (daha) erkektir. Yarın kavgaya çık. Sen elbet de herkesin önünde bulunacaksın! Ben de elbet de sana herkesten yakın bulunurum. Her fe-

³⁷ A.g.e., s. 29

³⁸ A.g.e., s. 44.

dakârlığı göze alırım. Belki seninle ölümü paylaşamayız...Yine büyüklük sende...Yine kahramanlık sende...Sen vatanın için çalışıyorsun. Ben senin için. Sen kendi sayende yetişmişsin, ben senin sayende yetişiyorum.”³⁹

Namık Kemal, vatan, ulus, hürriyet kavramlarını benimsemiştir. Hürriyeti önemseyen Namık Kemal, yazılarıyla da topluma yol göstermeye çalışmaktadır. Toplumun, vatanın özgür olması gerektiğini vurgulamaktadır. Vatanın tehlikede olması toplumun özgürlüğü için bir tehlike oluşturmaktadır. Namık Kemal, vatanın hürriyeti için fedakârlık yapılması gerektiğini topluma göstermektedir. Aşk hikâyesi etrafında kahramanlığı görmekteyiz.

“İslam Bey: Hiç benim ocağımdan orada yatar adam gördün mü? Atalarından kırk iki şehit adı bilirim, rahat döşeğinde ölmüş bir adam işitmedim. Anladın a? İşitmedim... Devlet savaşı açmış. Düşman sınırda şehitlerimizin kemiklerini, topraklarını çiğnemeye çalışıyor. Hiç nasıl olur ki. Düşmanın silâhı vatana çevrilsin de, karşısında önce benim göğsümü bulmasın? Hiç nasıl olur ki, vatan tehlikede bulunsun da, ben evimde rahat oturayım? Hiç nasıl olur ki, devlet yerinden oynasın da ben mihlanmış gibi burada kalayım? Hiç nasıl olur ki, vatan sevgisi bu gün her şeyden kutsal olsun da ben yalnız senin aşkıyla uğraşayım? Hiç nasıl olur ki, dünyada her şeyin ilerlediğini bilip dururken, ben babamdan, atalarından aşağı kalayım? Vatan! Vatan! Vatan tehlikede diyorum... işitmiyor musun? Beni Allah yarattı, vatan büyüttü. Beni Allah besliyor, vatan için besliyor. Ben anamın karnından vatana geldiğim vakit açtım, vatan kamımı doyurdu... Çıplaktım, vatan sayesinde giyindim. Vatanımın nimeti kemiklerimde duruyor. Vücutum vatanın toprağından, nefesim vatanın havasından... Vatanımın uğrunda ölmeyeceksem, ya ben niçin doğdum? Ben adam değil miyim? Görevim yok mu? Vatanımı sevmeyeyim mi? Ah,vatanını sevmeyen adamdan, sana nasıl sevgi bekleyebilirsin?

Zekiye: Eğer... vatan... Vatan olunca...ben...ne derim? Ben... ben ne diyebilirim? Git! Git beyim! Dünyanın bu hâli de varmış! Ben vatani bilirdim, ben vatan sözünü işitmiştim. Ancak iki yüreği birbirinden koparır sanmazdım. Benim gönlümü kopardı, hâlâ içime kanlan akıyor. Gözümlle görmüş gibi biliyorum. İsteddiği kadar aksın. Git beyim! Ben olsa olsa, bir iki damla yaş dökerim. İzin vermezsen onu da dökmem, gönlümde saklarım. İsterse her damlası bir damla zehir olsun. Kaogaya gideceksin değil mi? Vatanın için mi gideceksin, değil mi? Beni de unut, dünyayı da unut...”⁴⁰

“İslâm Bey: Sen Allah’ın adaletini bilmez misin?

Zekiye: Bilmekle ne olur?

İslâm Bey — Bir kere düşün. Vatan ki, herkesin hakkını, hayatını korurken onun korunması gerekince vatan evlâtlarını sınırlara kırbaçla sürüyorlar. Vatan ki, herkesin gerçek anası iken birçok adamlar sağlığında üstünden, hastalığında ilâcından geçinmeye çalışıyor; vatan ki her karış toprağı atalarımızdan birinin kanıyla yoğrulmuş iken kimse üzerine iki damla gözyaşı dökmek istemiyor! Vatan ki, kırk milyon can

³⁹ A.g.e., s. 65-66.

⁴⁰ A.g.e., s. 32-33.

*besliyor; hâlâ uğrunda isteyerek can verecek kırk kişiye sahip olmamış! Vatan ki, bir zaman kılıcının sayesinde bir kaç devlet yaşarken şimdi bir kaç devletin yardımıyla kendini muhafaza edebiliyor! Vatan ki, hâlâ erkeklerimiz anlamını bilmiyor, kadınlarımız adım iştmemiş; işte, kibir say, gurur say, delilik say, her ne sayarsan say! Ben o vatana sana bana muhtaç görüyorum. Ben yürekte asker ister ki, düşüncesinde ne kadar umudu, gönlünde ne kadar isteği varsa, vatan sözü ortaya çıkar çıkmaz hep-si birden sabaha rast gelmiş yıldız gibi görünmez olsun; sen yaratılıştan ana ister ki, vatana benim gibi çocuk yetiştiresin. Ya Cenâb-ı Hakk'ın adaletine, hikmetine nasıl yakışır ki, bu vatanseverlik düşüncesi memleketimizde daha anasının karnına yeni düşmüş çocuk gibi küçücük bir şey iken; seni, beni dünyadan alsın da o düşüncenin de, o düşünce sahibinin de varlığını açma bıraksın? Estağfurullah...⁴¹ Birkadıninkamınıyarıpdaiçindeki saçı bitmedik masumu paralamak, Kalabaka haydutlarına yakışır... Kader öyle zulümlerden uzaktır... Elbet de uzaktır. Hem yaşayacağız, hem vatanının gelecekte ki talihini göreceğiz, hem dünyada vatan yoluna ölmeyi bin yıl yaşamaktan hayırlı bilir çocuklar bırakacağız. Çok zaman geçmez beni karşında süngü, kurşun yarısından yapılmış nişanlarla süslenmiş görürsün...*⁴¹

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde zorunluluktan dolayı Batıcılışma sürecinin başladığı görülmektedir. Batıcılışmanın öncesinde geleneksel tiyatomuzda olan Meddah, Karagöz ve Ortaoyununun varlığı karşımıza çıkmaktadır. Batıcılışma sürecinde tiyatro eserlerinden çeviriler yapılmaktadır. O dönemde Fransız etkilerinin olduğu görülmektedir. Batıcılışmanın etkisi ile tiyatroya padişahlarında destek verdiği görülmekte ve Tanzimat Fermanı'nın da ilan edilmesi ile yenilikler ortaya çıkmaktadır. Topluma da yeniliklerin yansıtılması için tiyatro bir aracı görevi görmektedir. III: Selim döneminde Nizam-ı Cedit kurulmuştur ve geleneksel tiyatronun yerine Batılı tiyatro getirilmiştir. Batıcılışma uğraşları II. Mahmud döneminde hızlandığı görülmektedir. Tanzimat Döneminde tiyatronun gelişmesinde devlet adamlarının da katkısı olduğu görülmektedir. Tercüman-ı Ahval gibi gazetelerin de tiyatro için etkisi büyük olmuştur. Şinasi'nin Şair Evlenmesi, 1860 yılında yazılan ilk tiyatro eseridir. Şinasi, Şair Evlenmesi'nde kadın-erkek ilişkilerine, görücü usulü evlenmeye ve rüşvet konusuna değinmektedir. Şinasi'nin eski gelenekleri eleştirdiği görülmüş ve toplumun sıkıntılarına odaklanmıştı Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistre eseri sahnelenen ilk tiyatro eseridir. Namık Kemal, gerçek bir hikâyeden yola çıkarak eserini yazmıştır. Namık Kemal, vatan şairi olarak anılmakta eserinde de vatan, hürriyet konularını aşk ile işleyerek anlatmış ve kadın-erkek konusuna da değinmiştir. Şair Evlenmesi ve Vatan Yahut Silistre döneminin önemli eserleridir. Batıcılışmanın, yeniliklerin topluma

⁴¹ A.g.e., s. 36.

kazandırılmasında rol oynamaktadır. Döneminin sorunlarına değinilmiştir. Tiyatronun ortaya çıktığı dönemde Batıcılışmayı merkeze almış, Batıcılışmanın etkisi ile ortaya çıkan sorunları tiyatro eserlerinde görülmektedir. Tiyatro, tarihi ve sosyal konulara odaklanmıştır. Oyunlarda kişilerin tek bir tipi olduğu görülmektedir. Aydın kişiler, gelenekçi kişiler gibi tipler vardır. Şair Evlenmesi'nde dönemin sosyal konuları işlenmiştir ve onların sorunlarına değinilmiştir. Vatan yahut Silistre'de tarihi konuya, o dönemki kadının konumuna, hürriyet, özgürlük sorununa değinildiği görülmüştür.

Kaynakça

- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988.
- Koytak, Ahmet Selim. "19. Yüzyılda İstanbul'da Osmanlı Makam Müziğinin Yapıldığı Mekanlar ve Batılılaşma'nın Bu Müzik Mekanları Üzerine Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2010.
- Sezer, Baykan. *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2017.
- Küçük Arat, Gülden Gözlem. "Soyutlama Açısından Postmodern Edebiyat İle Meddah, Karagöz ve Ortaoyunun Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2007.
- Kaçmazoğlu, Hacı Bayram. *"Türk Sosyoloji Tarihi-I"*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013.
- Sepetci, Hasan Anıl. "Halk Tiyatrosu Geleneğinde Göstergelerin İşlevi: Meddah, Karagöz, Ortaoyunu", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2022.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul:Kronik, 2019.
- Kemal, Namık. *Vatan Yahut Silistre*, İstanbul:Bordo Siyah, , 2004.
- Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: YKY, 2003.
- Sarıçoban, Gülay. "Namık Kemal ve Hürriyet Fikri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23/2(2019):515-535. (erişim: 02.12.2022).
- Şinasi, İbrahim. *Şair Evlenmesi*, İstanbul:Say Yayınları, 2014.
- Temel, Tamer. "Türk Modernleşmesinin Taşıyıcı Gücü:Tiyatro", *İdil*, 5/26 (2016):1763-1776. (erişim: 22.11.2022).